

УДК 331.548

Н.С. Якимова, канд. екон. наук, наук. співроб. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

У статті досліджено основні напрями реалізації інноваційних перспектив трансформації ринку праці України. По-перше, запропоновано механізм регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах, що включає в себе такі структурні елементи: мету; принципи (загальні та специфічні); завдання; функції; суб'єкти впливу (прямого та опосередкованого впливу); чинники впливу (екзогенні та ендогенні); основні пріоритетні напрями трансформації ринку праці; результати трансформації ринку праці на інноваційних засадах (на локальному, регіональному та національному рівні). По-друге, удосконалено організаційно-економічне забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності через групування напрямів вказаної діяльності (правовий, організаційний, економіко-інформаційний, теоретико-методологічний, кадровий, фінансовий, матеріально-технічний), що створює умови для розвитку системи профорієнтації, підвищення рівня зайнятості, сприяння соціальній підтримці молоді в процесі адаптації до конкурентного середовища ринку праці, мотивації до продуктивної зайнятості.

Ключові слова: ринок праці, трансформація, інноваційні перспективи, зайнятість населення, конкурентоспроможність, професійно-кваліфікаційний дисбаланс, професійна орієнтація.

Рис. 2, Літ. 7

Н.С. Якимова**НАПРАВЛЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕРСПЕКТИВ ТРАНСФОРМАЦИИ РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ**

В статье исследованы основные направления реализации инновационных перспектив трансформации рынка труда Украины. Во-первых, предложен механизм регулирования процесса трансформации рынка труда на инновационных принципах, который включает в себя следующие структурные элементы: цель; принципы (общие и специфические); задания; функции; субъекты воздействия (прямого и косвенного влияния); факторы влияния (экзогенные и эндогенные); основные приоритетные направления трансформации рынка труда; результаты трансформации рынка труда на инновационных началах (на локальном, региональном и национальном уровне). Во-вторых, усовершенствовано организационно-экономическое обеспечение государственного регулирования системы профориентационной деятельности через группировку направлений указанной деятельности (правовой, организационный, экономико-информационный, теоретико-методологический, кадровый, финансовый, материально-технический), что создает условия для развития системы профориентации, повышения уровня занятости, содействия социальной поддержке молодежи в процессе адаптации к конкурентной среде рынка труда, мотивации к продуктивной занятости.

Ключевые слова: рынок труда, трансформация, инновационные перспективы, занятость населения, конкурентоспособность, профессионально-квалификационный дисбаланс, профессиональная ориентация.

N. Iakymova**DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PERSPECTIVES UKRAINIAN LABOR MARKET TRANSFORMATION**

In the article the basic directions of innovative perspectives of Ukrainian labor market transformation are investigated. First, the mechanism of labor market regulation

transformation process on innovative principles is proposed, which includes the following structural elements: the purpose; principles (general and specific); tasks; function; subjects of impact (direct and indirect effects); influences (exogenous and endogenous); the main priority areas for the transformation of the labor market; the results of the transformation of the labor market on the basis of innovation (at local, regional and national level). Second, the organizational and economic support of state regulation of the activities of vocational guidance system through the grouping of trends such activities is improved (legal, organizational, economic and informational, theoretical and methodological, human, financial, material and technical), which creates conditions for the development of vocational guidance systems, increasing the level of employment, the promotion of social support for young people in the process of adaptation to a competitive environment, the labor market, motivating to productive employment.

Keywords: labor market, the transformation of innovative perspectives, employment, competitiveness, vocational qualification imbalance, professional orientation.

Fig. 2 Lit. 7

Постановка проблеми. В сучасних умовах триває процес формування якісно нової продуктивної системи зайнятості населення та ринку праці, що характеризується трансформацією за видами економічної діяльності, формами зайнятості, соціально-демографічними та професійно-освітніми характеристиками населення. Ефективне використання трудового потенціалу та забезпечення його конкурентоспроможності в процесі трансформації ринку праці в умовах соціально-економічного розвитку України залежить від комплексу факторів, пов'язаних, перш за все, з формуванням ефективних механізмів їх регулювання. Ці питання особливо важливі на сучасному етапі, який характеризується не тільки впливом на рівень зайнятості та конкурентоздатність економічно активного населення, а й несприятливими наслідками світової фінансово-економічної кризи. Тому розробка і прийняття комплексу заходів, що сприятимуть трансформації ринку праці в Україні на основі стандартів розвинених країн є актуальною та сприятиме зменшенню негативного впливу світової кризи на економіку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування ринку праці, зайнятості та безробіття досліджують в своїх роботах В. Антонюк, С. Бандур, Л. Безтелесна [1], Д. Богиня, В. Васильченко, О. Грішнова, Л. Ільч [2], М. Кримова [2], Е. Лібанова, Л. Лісогор [3], Ю. Маршавін [4], О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, В. Петюх, Л. Семів, Л. Шаульська [5] та інші. Разом з цим, проблема підвищення конкурентоспроможності молоді залишається актуальною та потребує розробки нового набору дієвих інструментів та методів, спрямованих на формування професійно-освітнього потенціалу населення, переорієнтацію ринку освітніх послуг на потреби ринку праці, що має стати базою забезпечення продуктивності зайнятості та професійно-кваліфікаційного балансу.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика держави щодо структурної перебудови економіки повинна бути зорієнтована на проведення ефективної реструктуризації державних підприємств, забезпечення їх адаптації до ринкової кон'юнктури. Цей процес передбачає вирішення питань раціонального завантаження виробничих потужностей та виведення з дії тих потужностей, які неперспективні з точки зору забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції; переоцінку основних виробничих фондів відповідно до їх реальної ринкової вартості; стимулювання внутрішнього попиту на конкурентоспроможні види вітчизняної

продукції з високим вмістом добавленої вартості; стимулювання розвитку інноваційних видів економічної діяльності, що стимулюють перехід економіки країни на інноваційні засади розвитку; удосконалення існуючих систем менеджменту та корпоративного управління, що сприятиме поширенню інноваційних видів зайнятості.

З метою реалізації інноваційних перспектив трансформації ринку праці (пропозиції, попиту, інфраструктури, соціально-трудова відносин) необхідно забезпечити регулювання процесів, що відбуваються у сфері праці. Саме тому доцільно створити умови для ефективної дії *механізму регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах* (рис. 1), що включає в себе такі структурні елементи: мету; принципи (загальні та специфічні); завдання; функції; суб'єкти впливу (прямого та опосередкованого впливу); чинники впливу (екзогенні та ендогенні); основні пріоритетні напрямки трансформації ринку праці; результати трансформації ринку праці на інноваційних засадах (на локальному, регіональному та національному рівні).

Регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах направлене на забезпечення збалансованості попиту та пропозиції праці, балансу інтересів усіх суб'єктів ринку праці, досягнення балансу між захищеністю зайнятості й доходів та гнучкістю ринку праці, реалізацію права людини на гідну працю та вільний вибір.

В основу регулювання процесу трансформації ринку праці покладено такі *принципи*:

загальні: системність – поєднує взаємодію структури механізму, його функцій і методичного інструментарію;

об'єктивність – цілі його функціонування мають бути досяжними, чітко визначеними та формуватися з урахуванням усіх можливостей і загроз;

рівність – подолання дискримінації за будь-якою ознакою у можливостях працевлаштування, формування та використання ресурсів праці;

динамічність – можливість зміни структури механізму за умови зміни окремих чи сукупності його складових;

відкритість – постійний зв'язок із зовнішнім середовищем та своєчасне отримання інформації;

ресурсозабезпеченість – передбачає обов'язкове інформаційне, кадрове, фінансове, матеріально-технічне, організаційно-управлінське забезпечення всіх етапів процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах;

узгодженість – наявність координаційних зв'язків між напрямами, завданнями, нормами, інститутами та відсутність суперечностей в середині системи;

послідовність – вимагає дотримання наступності у дослідженні окремих проблем трансформації ринку праці, забезпечення логічних зв'язків між формами і методами дослідження;

пропорційність – відтворює адекватність і рівномірність дій інституцій ринку праці, які на практиці мають бути скоординовані таким чином, щоб не вимагати від громадян більше, ніж потрібно для досягнення мети;

ефективність – підвищення результативності дії механізму, забезпечення найбільш раціональних дій в процесі досягнення поставленої мети;

відкритість – означає, що всі суб'єкти інфраструктури повинні налагоджувати конструктивні взаємовідносини між собою;

специфічні: комплексний характер процесу трансформації ринку праці; прогресивна модернізаційна спрямованість розвитку; відповідність якості людського капіталу вимогам економічної модернізації; міжінституціональне партнерство та участь.

Доцільно визначити наступні *завдання* в сфері трансформації ринку праці на інноваційних засадах:

забезпечення нормативно-правового поля для розвитку ринку праці;
удосконалення системи регулювання соціально-трудова відносин;
розширення інфраструктури ринку праці;
становлення раціональної структури зайнятості з метою досягнення його стабільного й ефективного функціонування;
розширення умов для повноцінного відтворення робочої сили, посилення її конкурентних переваг та покращення якості трудового життя;
формування нормативно-правового, організаційно-економічного, науково-методичного, інформаційного, матеріального, фінансового і кадрового забезпечення функціонування механізму регулювання професійно-освітніх траєкторій молоді;
стимулювання розвитку професійних інтересів та здібностей індивіда, його інтелектуального потенціалу.

Основні *функції*, що виконує трансформація ринку праці на інноваційних засадах:

соціально-психологічна – передбачає урахування особливостей зайнятості, що зумовлені економічними та історичними традиціями, специфікою природних умов, етнічного складу населення, залежності всестороннього розвитку людини від зайнятості, розвиток зайнятості в розрізі статевовікових характеристик;

економічна – спрямована на вирішення низки економічних завдань, а саме: раціональний розподіл трудових ресурсів за видами діяльності та робочими місцями; зростання продуктивності праці; підвищення задоволеності працею; зниження плинності кадрів; раціоналізація зайнятості населення, створення умов для її підтримки, збільшення його економічної активності;

організаційна – сприяє забезпеченню підготовки законодавчих актів, ефективному використанню бюджетних коштів, відповідності внутрішньої організації інфраструктури й режиму її функціонування національному законодавству, реформуванню ринку праці відповідно до змін, пов'язаних з глобалізацією економічних процесів, розширенню та покращенню інвестицій у знання та інновації.

Доцільно виокремити екзогенні та ендогенні *чинники впливу* на трансформацію ринку праці. Серед екзогенних чинників впливу доцільно виокремити демографічну ситуацію в світі, темпи розвитку науково-технічного прогресу; глобалізація економіки, зовнішньоекономічна кон'юнктура. Серед ендогенних чинників впливу заслуговують на увагу такі, як: демографічна структура населення, внутрішня кон'юнктура ринку праці, його інституційне забезпечення, соціальна політика держави тощо.

Суб'єкти впливу на трансформаційні процеси на ринку праці умовно можна поділити на суб'єкти прямого та опосередкованого впливу. Суб'єктами прямого впливу є держава, міністерства та відомства, система освіти, навчальні заклади всіх видів і форм власності, Державна служба зайнятості, домогосподарства, а опосередкованого – роботодавці, об'єднання роботодавців, професійні спілки, політична система, культурне середовище, мережеві зв'язки.

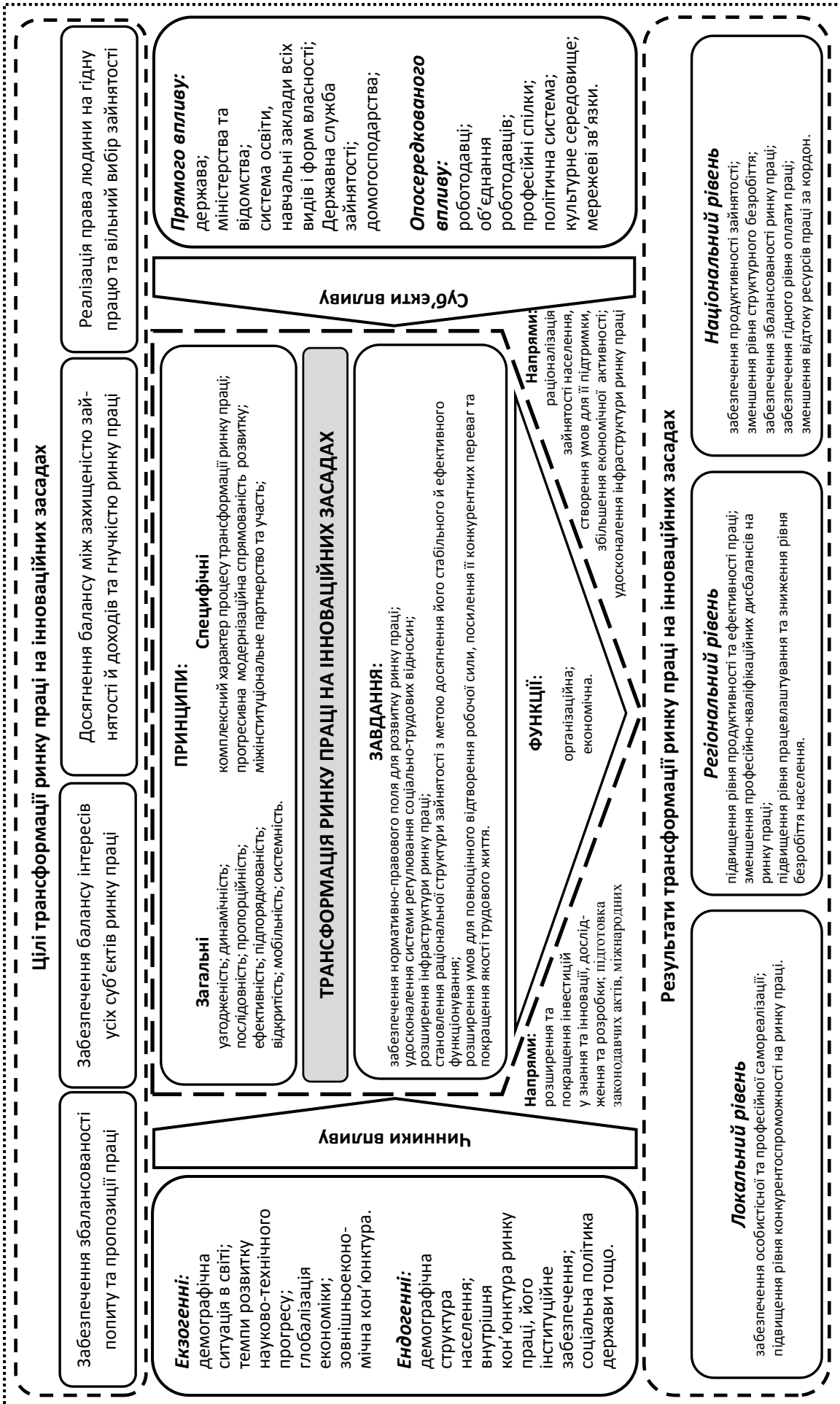

Рис. 1. Трансформація ринку праці на інноваційних засадах

Доцільно запропонувати наступні *напрями* у сфері організаційно-економічної, інформаційно-методичної роботи і науково-дослідної діяльності з регулювання процесів трансформації ринку праці:

підготовка нормативних актів та розробка методичних матеріалів (рекомендацій, посібників, підручників), що координують роботу з корегування структурних зрушень на ринку праці, здійснення консультацій щодо їх використання; здійснення апробації і адаптації методичних матеріалів та інших розробок, узагальнення результатів їх використання;

визначення пріоритетних напрямів трансформації ринку праці на інноваційних засадах; розробка поточних та перспективних заходів з регулювання структурних зрушень на ринку праці;

розширення та покращення інвестицій у знання та інновації, дослідження та розробки;

підготовка законодавчих актів, міжнародних договорів та угод;

раціоналізація зайнятості населення, створення умов для її підтримки, збільшення економічної активності;

удосконалення інфраструктури ринку праці з урахуванням інтелектуалізації трудового потенціалу.

Дієвими *засобами впливу* на трансформаційні процеси на ринку праці є:

стимулювання підприємницької діяльності;

фінансова підтримка підприємств, що провадять політику створення нових робочих місць та працевлаштування соціально незахищених верств населення;

нормативно-правове забезпечення малого та середнього бізнесу;

підтримка вітчизняного та закордонного інвестування, спрямованого на забезпечення продуктивності праці;

сприяння самозайнятості безробітного населення;

недопущення масового вивільнення робітників;

удосконалення заходів щодо працевлаштування незайнятого населення і допомога в профорієнтації, підготовці та перепідготовці кадрів;

сприяння створенню і розвитку гнучкого ринку праці та нестандартних форм зайнятості;

удосконалення системи оплати праці та соціального захисту населення;

проведення економічної політики в інтересах зайнятості;

регулювання безробіття;

збільшення обсягів активних заходів сприяння зайнятості населення (професійне навчання, сприяння підприємницькій діяльності тощо).

Функціонування запропонованого механізму передбачає правове, фінансово-економічне, адміністративно-організаційне, кадрове та науково-методичне *забезпечення*.

Правове забезпечення реалізується через створення нормативно-правової бази трансформаційних процесів ринку праці, а саме: розробка та впровадження законів, указів, постанов, розпоряджень, нормативів, інструкцій.

Запропонований механізм потребує науково-методичного забезпечення – розробки поточних та перспективних заходів з вивчення питань трансформації ринку праці, обґрунтування та розробки регіональних програм зайнятості, програм професійного становлення і розвитку. Важливо також організувати та проводити наукові дослідження з актуальних проблем трансформації ринку праці шляхом співпраці з науково-дослідними установами. Адміністративно-організаційне забезпечення механізму передбачає створення дієвої організаційної структури регулювання трансформаційних процесів.

Економічне та фінансове забезпечення потребує залучення держави, підприємців та місцевих органів до інвестування дослідження проблем трансформації ринку праці. Фінансування доцільно здійснювати за рахунок таких джерел: кошти державного та місцевих бюджетів; державний та місцеві фонди сприяння зайнятості населення, соціальної адаптації молоді, соціальної захищеності інвалідів і громадські, державні та приватні фонди; кошти підприємств та власні кошти громадян.

Результати трансформації ринку праці на інноваційних засадах:

на локальному рівні: забезпечення особистісної та професійної самореалізації; підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці; забезпечення кар'єрного та професійного росту; можливість розвитку особистого капіталу; підвищення рівня життя; забезпечення інноваційної активності;

на регіональному рівні: підвищення рівня продуктивності та ефективності праці; зменшення професійно-кваліфікаційних дисбалансів на ринку праці; підвищення рівня працевлаштування та зниження рівня безробіття населення; розвиток трудового потенціалу компанії; підвищення якості трудового життя; зменшення витрат на перенавчання та пошук персоналу;

на національному рівні: забезпечення продуктивності зайнятості; зменшення рівня структурного безробіття; забезпечення збалансованості ринку праці; забезпечення гідного рівня оплати праці; зменшення відтоку ресурсів праці за кордон; підвищення ефективності праці і суспільного відтворення; людський і соціальний розвиток.

Широкий розвиток нестандартних, гнучких форм зайнятості, що є резервом підвищення рівня зайнятості, також сприятиме впровадженню запропонованого механізму. Нестандартні форми зайнятості є основним засобом поєднання праці з навчанням, вихованням дітей, що стимулює залучення жінок, молоді, у тому числі студентів, до активного економічного життя, сприяє підвищенню добробуту домогосподарств. Основними формами зайнятості, що необхідно розвивати в сучасних умовах, є самозайнятість, праця на умовах строкових трудових договорів або неповного робочого часу, праця за цивільно-правовими договорами, дистанційну зайнятість (телероботу) і запозичену працю (аутсорсинг, аутстафінг та лізинг персоналу) тощо. Основними причинами, що сприяють підвищенню попиту на нестандартну зайнятість, є: структурні зрушення у виробництві; розширення сектору послуг; підвищення гнучкості ринку праці та виробництва.

Ще одним важливим напрямом реалізації інноваційних перспектив трансформації ринку праці є вдосконалення профорієнтаційної роботи. Побудова соціальної держави, інтеграція України до міжнародного співтовариства постіндустріальних розвинутих країн на рівноправних засадах є можливими за умов високої конкурентоспроможності національної економіки, якої можна досягти завдяки ефективному використанню всіх ресурсів, особливо людських. Ефективність їх використання визначається якістю формування і ступенем реалізації творчого, професійно-трудоного потенціалу кожного громадянина країни, що значною мірою залежить від обґрунтованості професійного вибору.

Розв'язання завдань щодо допомоги громадянам у виборі (зміні) відповідної професії, спеціальності, досягненні конкурентоздатності, високої продуктивності праці, професійно-кваліфікаційного зростання має забезпечувати система професійної орієнтації. Проте в Україні, до теперішнього часу, вона є неефективною. Існуюча сьогодні Концепція державної системи професійної орієнтації населення та створений на її основі відділ професійної орієнтації при Державній службі зайнятості не можуть повноцінно виконувати свої функції та завдання. Стихійність та епізодичність заходів з профорієнтації, переважно інформаційний їх характер є причиною відсутності забезпечення громадян адекватною інформацією для професійного самовизначення та розв'язання названих завдань. Недосконалість системи профорієнтації нерідко

призводить до того, що значна частина громадян роблять професійний вибір. Це стає однією з причин низької конкурентоспроможності персоналу, продуктивності праці, травматизму, плинності кадрів, високого рівня безробіття, великої кількості нереалізованих обдарувань, здібностей, а відтак – матеріальних і моральних втрат в особистісному, виробничому, регіональному і загальнонаціональному вимірі.

Для розв'язання існуючих проблем профорієнтації необхідно запропонувати *організаційно-економічне забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності* через групування напрямів вказаної діяльності, що створює умови для розвитку системи профорієнтації, підвищення рівня зайнятості, сприяння соціальній підтримці молоді в процесі адаптації до конкурентного середовища ринку праці, мотивації до продуктивної зайнятості (рис. 2).

Ефективна реалізація запропонованого організаційно-економічного забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності сприятиме розв'язанню завдань щодо: вдосконалення нормативно-правового підґрунтя системи профорієнтації, зокрема шляхом внесення доповнень до чинних нормативно-правових актів, ухвалення закону України «Про професійну орієнтацію населення»; формування організаційно-управлінської структури системи профорієнтації, Створення Всеукраїнського, територіальних центрів профорієнтації, розгалуженої мережі профорієнтаційних підрозділів для обслуговування різних категорій громадян; належного рівня фінансового, матеріально-технічного, науково-методичного забезпечення; підготовки фахівців з профорієнтації за державним замовленням у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації, постійного підвищення їхнього професійно-кваліфікаційного рівня; створення ефективної економіко-інформаційної підсистеми; розроблення стандартів, нормативів програм, з профорієнтації.

В результаті буде сформована система професійної орієнтації населення, яка забезпечує ефективне профорієнтаційне обслуговування різних категорій громадян і включає: нормативно-правове, організаційно-економічне, фінансове, матеріально-технічне, кадрове, науково-методичне забезпечення; мережу профорієнтаційних підрозділів, що сприятимуть забезпеченню належного рівня обслуговування населення. Функціонування й розвиток системи професійної орієнтації населення в Україні забезпечуватиме розв'язання завдань щодо:

відтворення висококваліфікованого трудового потенціалу та збалансування пропозиції робочої сили з її попитом на ринку праці;

максимальної реалізації творчого, професійного потенціалу кожного громадянина, підвищення його конкурентоздатності на ринку праці та забезпечення

стабільної трудової зайнятості, зростання продуктивності праці, а відтак – збільшення доходів;

зниження плинності кадрів, рівня травматизму, професійних захворювань;

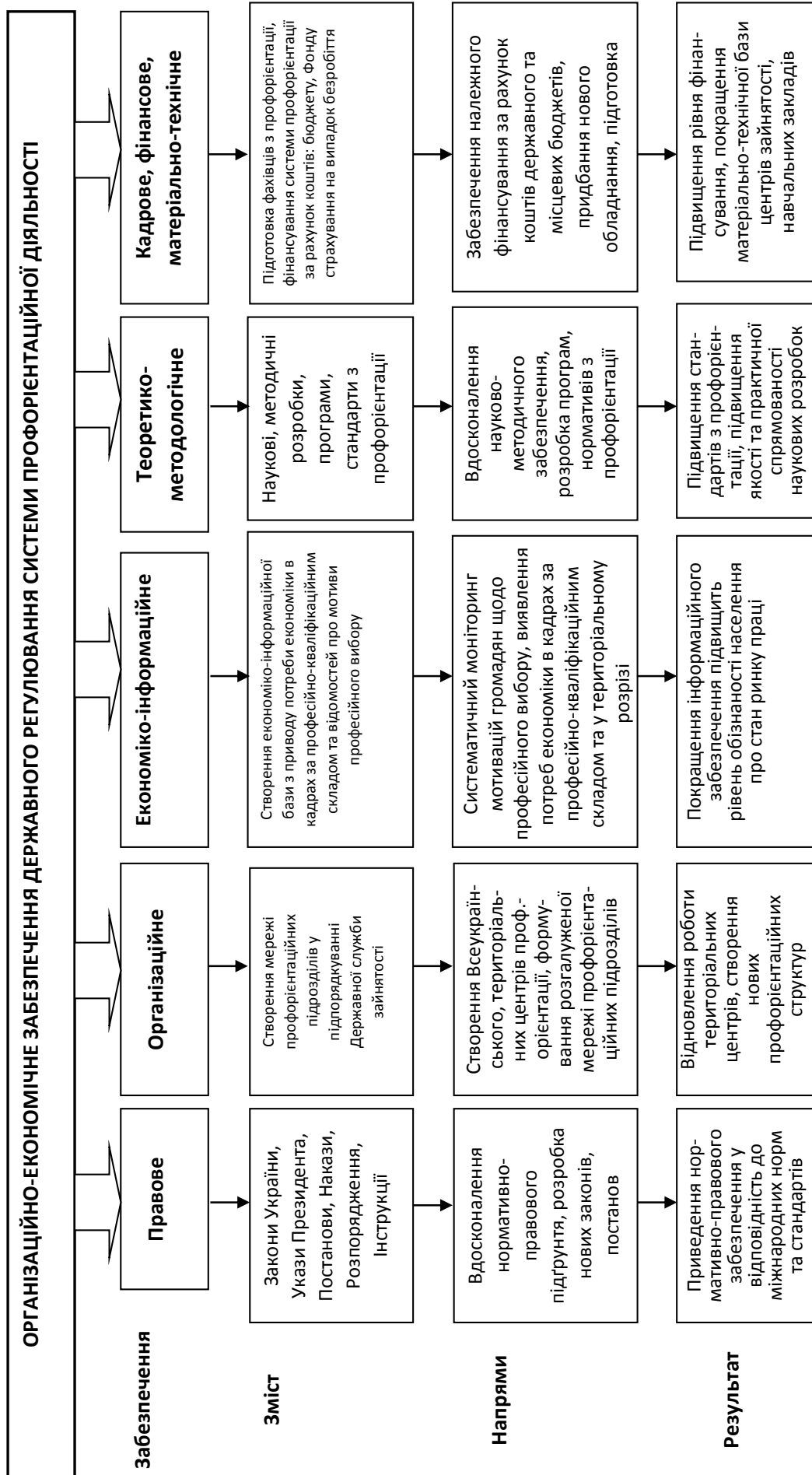
зниження рівня економічних втрат внаслідок відрахувань слухачів з ПТНЗ, студентів – з ВНЗ;

стимулювання розвитку соціальної й економічної активності громадян, їхньої підприємницької ініціативи;

в кінцевому підсумку - повній, продуктивній, вільно обраній зайнятості економічно активного населення, що стане основою ефективного соціально-економічного розвитку, побудови соціальної держави, інтеграції України у міжнародні співтовариства постіндустріальних розвинутих країн на рівноправних засадах.

Правовий аспект забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності має сприяти приведенню нормативно-правового забезпечення (закони, укази, постанови, розпорядження, нормативи, інструкції) у відповідність до міжнародних норм та стандартів.

Рис. 2. Організаційно-економічне забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності

Висновки. У сучасних умовах активізуються трансформаційні процеси на ринку праці України. За таких умов актуальним є впровадження запропонованого механізму регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах, специфікою якого є орієнтація на забезпечення збалансованості попиту та пропозиції праці, балансу інтересів усіх суб'єктів ринку праці, досягнення балансу між захищеністю зайнятості й доходів та гнучкістю ринку праці, обґрунтування цілей та завдань побудови моделі, виокремлення чинників та суб'єктів прямого й опосередкованого впливу на структурні трансформації, систематизація очікуваних результатів від реалізації заходів; системний характер запропонованої моделі забезпечує можливість її використання в контексті формування професійно-кваліфікаційного балансу на ринку праці та більш продуктивного використання людських ресурсів. Також необхідним є вдосконалення організаційно-економічного забезпечення державного регулювання системи профорієнтаційної діяльності через групування напрямів вказаної діяльності (правовий, організаційний, економіко-інформаційний, теоретико-методологічний, кадровий, фінансовий, матеріально-технічний), що створюватиме умови для розвитку системи профорієнтації, підвищення рівня зайнятості населення, сприяння соціальній підтримці молоді в процесі адаптації до конкурентного середовища ринку праці, її правовому захисту, мотивації до продуктивної зайнятості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безтелесна Л. І. Макроекономічні закономірності функціонування національного ринку праці / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик // Статистика України. – 2012. – № 1(56). – С. 22–27.
2. Ільч Л. М. Світова практика взаємодії суб'єктів ринків праці та освіти у системі забезпечення продуктивної зайнятості молоді / Л.М. Ільч, М.О. Кримова // Вісник Донецького національного університету: наук. ж-л. Серія В: економіка і право. – Донецьк: ДонНУ, 2014. – Вип. 2 – С. 39–42.
3. Лісогор Л. С. Працевлаштування випускників на ринку праці: проблеми та перспективи / Л.С. Лісогор // Ринок праці та освіта: пошук взаємодії. Зб. Наук. праць. – К.: Таксон, 2007. – С. 99-109.
4. Маршавін Ю. М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу / Ю. М. Маршавін ; Ін-т підготов. кадрів Держ. служби зайнятості України. – К. : Альтерпрес, 2011. – 396 с.
5. Шаульська Л. В. Нові риси сфери зайнятості та перспективи її регулювання / Л. В. Шаульська // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2015. – Вип. 2, Т. 1. – С. 120–128.